

1.5. *Femme nouvelle.* Jaunā sieviete un Aspazija Eva Eglāja-Kristsone

Raksta mērķis ir meklēt un uzrādīt saikni starp Aspaziju, viņas uzskatiem un literārajiem darbiem un akadēmiskajā pētniecībā izmantoto Jaunās sievietes konceptu. Jaunā sieviete jeb *femme nouvelle* (New Woman) ir termins, ko uzsāka lietot 19. gadsimta beigās, lai aprakstītu sievietes, kas bija sacēlušās pret ierobežojumiem, ko sabiedrība uzliek sievišķajam dzimumam. Būtiski, ka dažādos laikos Aspazija un Aspazijas varones ierindotas “jauno sieviešu” tēlu galerijā un jau pirms Pirmā pasaules kara tiek runāts par Jaunās sievietes aspektu saistībā ar latviešu literatūru, salīdzinot ar izpratni par “vecu sievieti”. Jaunā sieviete ir pateicīgs koncepts Aspazijas personības un agrīno drāmu izpratnē. Gan savā personīgajā dzīvē un sievišķībā, gan savās drāmās Aspazija allaž balansējusi starp *femme fatale* un *femme nouvelle* izpausmēm. Viņas varones pēc nonākšanas konfliktā ar sabiedrības stereotipiem aiziet bojā, nenasniegušas Jaunās sievietes dzīves piepildījumu. Savukārt Aspazija, savas personīgās dzīves pamatproblēmas izteikdama caur lugu varonēm, arī publiskās diskusijās nav noliegusi nepiepildīto sapni par izglītību, neatkarību, un uzsvērusi sievieti degradējošos aspektus laulības institūcijā.

Ievadam literatūrvēsturisks satīrisks gadījums, ko publicējis kāds Amigo laikraksta “Latvija” Literārajā pielikumā:

Mana 15 gadus vecā māsiņa, Mirdza P., apmeklēja kādu nelielu privātskolu, kur audzināšana tiek vadīta stingri konservatīvā garā. “Nu, kā tad pie jums stāv ar latviešu literatūras mācīšanu? Vai tiekat pavisam ar viņu iepazīstināti?” – “Jā,” – atbild daiļā Mirdza: “Latviešu literatūras stundas mums pasniedz skolotājs Stabulīts!” – “Stabulīts! Tas ir interesanti! Nu, ko tad esat mācījušies par Raini un Aspaziju?” – “Par Raini un Aspaziju mums jāzina tikai tas, ka Rainis ir pagāns un Aspazija pakļiduse sieviete!” (Amigo 1910)

Aspazija bija sieviete, par kuru daudz ticis un tiek runāts. Savu skandalozo paštēlu viņa veidojusi, gan ienākot latviešu literatūrā 19. gadsimta 80. gados, gan nostiprinājusi savā autobiogrāfijā mūža nogalē. Sava laika kontekstā Aspaziju droši vien dēvētu par feministi. Viņa pirmā ne tikai atļāvās izvest uz skatuves sievieti kā centrālo tēlu, bet arī atklāti sāka runāt par sievietes stāvokli sabiedrībā, sievietes spējām vēstures veidošanā un par sievietes tiesībām dzīvot dzīvi saskaņā ar savām jūtām. Aspazijas 150 gadu jubilejai veltītās konferences atklāšanā Vaira Viķe-Freiberga teica, ka ar Aspaziju sākās feministiskā atmoda, savukārt Ausma Cimdiņa Aspaziju nosauca par feminisma ideju

ciltsmāti Latvijā, bet trimdas rakstniece Zinta Aistara senākā pagātnē Aspaziju nodēvējusi par latviskā stila feministi. (Aistars 2008)

Lūk, viens no raksturīgākajiem Aspazijas uzstādījumiem saistībā ar emancipāciju un latviešu sievieti, runājot par tikumības jautājumu lūgā “Zaudētas tiesības”:

Daudz jau runāts no sieviešu emancipācijas, emancipācija, kura ir atsvabināšanās no visiem veciem aizspriedumiem, apkarro arī to, ka sievietes nekā nedrīkst zināt. Vai mūsu — latviešu sievietēm maz tādas attīstības vajadzīgs? Ērmati, it kā latviešu sieviete būtu kāds citāds dabas produkts, ka tai nevajadzētu domu attīstības? (Aspazija 1986b, 542)

Tātad šī “atsvabināšanās” ideja un tās nozīmība latviešu sievietei bija jāpie-rāda caurmērā konservatīvajā un patriarhālajā sabiedrībā, kas prasīja no viņas daudz diskusiju, personīgu konfliktu un sievišķības.

Lai sajustu kopsakarības plašākā kontekstā, vērtīgs pavērsiens būtu meklēt un uzrādīt saikni starp Aspaziju, viņas uzskatiem un literārajiem darbiem un Jaunās sievietes konceptu, ko izmanto akadēmiskajā pētniecībā.

Iesākumā īss ieskats Jaunās sievietes koncepcijā un vēsturē, vienlaikus uzsverot, ka norises sieviešu emancipācijā un izglītībā 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā Rietumeiropā un ASV bija dažus soļus priekšā, salīdzinot ar Latvijas teritoriju. Un tomēr – Jaunās sievietes iedīgli Latvijas sabiedrībā un sievietes attēlojumā ir neapšaubāmi un sieviešu studiju aspektā pētāmi.

Jaunā sieviete jeb *femme nouvelle* (*New Woman*) ir termins, ko uzsāka lietot 19. gadsimta beigās, lai aprakstītu sievietes, kas bija sacēlušās pret ierobežojumiem, ko sabiedrība uzliek sievišķajam dzimumam, un 19./20. gadsimta mijas pētniecībā šo terminu aktīvi lieto vēl joprojām. Šodien viņas varētu dēvēt par liberālajām sievietēm vai feministēm. Līdzās *femme nouvelle* gadsimtu mijas jeb *fin-de-siècle* kontekstā runā arī par *femme fatale* (liktenīgā sieviete) un *femme fragile* (trauslā sieviete). Arī viņas rosināja jaunus tēlus vizuālajā mākslā un literatūrā, izceļot patriarhālos uzskatus un bailes.

Jaunā sieviete kā termins

Termina ‘Jaunā sieviete’ pirmsākumi ir raisījuši diskusijas. Viedokļi atšķiras, tomēr šķiet, ka aktīvā valodas lietojumā tas ienācis 1894. gadā, kad pāris rakstos to bija lietojušas britu romānistes Sāra Grandā (*Sarah Grand*) un Vīda (*Ouida* – īst. v. Marija Luīze Ramē, *Maria Louise Ramé*). Grandā

publicēja rakstu ar nosaukumu “Jauni aspekti sievietes jautājumā” (Grand 1894, 270–276), no kura Vīda pārņēma slaveno frāzi “Jaunā sievietē” un izmantoja to savas esejas virsrakstā. Šis termins uzreiz kļuva populārs kā jauna tipa neatkarīgas, izglītotas sievietes apzīmējums. Taču, kā to var redzēt 19. gadsimta nogales literatūrā un presē, īpašības un iezīmes, kas bija ietvertas Jaunās sievietes definīcijā, jau kādu laiku bija virmojušas gaisā.

Konceptam tomēr nav galīgas definīcijas. Atskatoties pagātnes un nesēnākos akadēmiskos pētījumos (galvenokārt no Lielbritānijas vai ASV), daudzie mēģinājumi definēt Jauno sievieti, uzskaitīt viņas specifiskās iezīmes un filozofiju, nav novedušie pie vienprātības. Turklāt ne visas sievietes konkrētajā laika posmā var klasificēt kā Jaunās sievietes, tāpat ne visām simpatizēja tās, kas tādas bija. Identificēt sevi ar Jauno sievieti bija personīga izvēle, un, neskatoties uz negaidīto politisko aģitāciju, tā nebija balstīta atpazīstamā kustībā vai organizācijā. Jaunā sievietē teorētiski varēja būt jebkura vecuma, izskata, izglītības līmeņa, ar jebkādu seksuālo orientāciju, ģimenes statusu un sociālo stāvokli, ar atšķirīgu politisko viedokli. Kopīgi ir viņas meklējumi pēc dzīves, kas būtu viņas pašas ziņā, tā laika sabiedrībā, kur šādus meklējumus īstenot bija grūti. Kā to definē Viva Gārdnere (*Viv Gardner*), “*Jaunā sievietē*” bija visas sievietes, kas cīnījās, lai kontrolētu un uzlabotu savu dzīvi nepielūdzamajā vīriešu pasaulē. (Gardner 1998, 177) Ja “īstās” jeb “vecās” sievietes četri tikumi ir dievbijība, nevainība, pakļāvība un ģimeniskums, tad Jauno sievieti raksturo **gara brīvība, neatkarība, izglītība un neieinteresētība laulībā** – vienumi, kas tiks aplūkoti turpmākā analizē.

Izglītības un sevis piepildījuma vilinājums

Aspazija līdz ar vairākām 19. gadsimta izskaņas latviešu sievietēm ir pierādījums tam, ka kvalitatīva daiļrade un publiska atzinība nav tikai vīriešu priekšrocība. Kaismīgi viņa to izklāstījusi atbildes vēstulē uz Friča Kārkluvalka pārmetumiem par latviešu sieviešu emancipācijas nelietderību:

F. K. pārmet, ka latviešu sievietes zinību laukā neko ievērojamu nav ražojušas; bet ko tad mūsu kungi pie visas savas brīvības ir slaveni sasnieguši? Vai starp tiem atrodas jēl kāds pētnieks, kas slavenajiem ārzemju zinību vīriem varētu blakus stāties? Daiļajā literatūrā, kura vienīgā pie mums sākusi pamosties, sieviešu ražojumi nebūt nestāv vīriešu ražojumiem pakaļ, to pats F. K. nevar noliegt, un, attiecoties uz kādām iestādēm ar ļoti šaubāmu zinīsku krāsu, kā, piem., mūsu daudzinātā zinību komisija, F. K. k. nemaz nav jādodomā, ka sievietes tur nespētu to pašu uzdevumu izpildīt kā

vīrieši — sēdēt un, ja daudz, šķirot kādu materiālu. Kāpēc zinību un teātru komisijās un citās iestādēs un biedrībās sievietes nekur netiek uzņemtas par aktīvām līdzbiedrenēm? Kad F. K. k. arī ir pārliecināts, ka tām citādi nav ne jēgas, ne saprašanas, tad, mazākais, tās zinās par brunčiem spriest, kurus tās pašas valkā. Vienīgā žēlastība, kuru mūsu kungi sievietēm novēl, ir tā, ka tās drikst nabagus ēdināt un ballēs kādreiz kungus uzaicināt uz kadriļu. (Aspazija 1988a, 458)

Ja palūkojamies uz Aspaziju kā personību, sievieti un viņas radītajiem sievietišu dramatiskajiem tēliem, mums nerodas šaubas par pirmajiem diviem kritērijiem. Tāpat zinām, ka Aspazijas izglītošanās tieksme bijusi spēcīga jau no ģimnāzijas gadiem un šo lasītkāri un erudīciju viņa iedarina arī savās varonēs. Gan viņas atmiņās, gan vēstulēs un intervijās itin bieži uzsvērts, ka Aspazija īpaši sāpīgi izjutusi tolaik nerealizējamo tieksmi pēc augstākās izglītības. Ja rūpīgi pārslasa slaveno Aspazijas un Bernē studējošo latviešu diskusiju, kas aizsākas ar Aspazijas rakstu “Kāds labums mums no mūsu studējošām sievietēm?” (tas ir gana tendenciozs un rakstīts laikā, kad Aspazija, visticamāk, cīnās ar mazvērtības izjūtu), ieraugām tajā izceltas atšķirības starp 19. gadsimta beigu iespējām un 20. gadsimta pirmās desmitgades progresu:

.. atceramies gadus desmit atpakaļ, kāds burvīgums saistījās pie vārda “studente”! Patiesa, īsta studente, kas jau imatrikulēta, vai tā nebija it kā kāda augstāka būte? Vai visām pēdējo klašu skolniecēm nesāka sirds ātrāk pukstēt, iedomājoties šo ideālu, uz kura sasniegšanu tikai reta varēja cerēt? [...] Tīri ekonomiskais studēšanas jautājums toreiz bija ētisks jautājums, un, viņu izkarojot, bija jāsagrauj vesela veca pasaule. [...] Mēs zinām, ka neviena no toreizējām sievietišu tiesību izkarotājām netika pie studēšanas. Pirmajām bezdelīgām bija jāpiedzīvo, ka mērķa priekšā vētra viņas sagrāba un aiznesa tāļu projām. [...] Tādēļ saprotams, ka mūsu studētās sievietes nav vairs vispārējās intereses priekšmets, un laikraksti, runājot par sievietišu kustību, tagad stingri šķiro starp proletāriskajām sievietēm un pilsoniskajām, ierindodami pēdējās ļoti šaurā aplokā. 90. gados šīs abas šķiras nebūt vēl nebija tik asi nošķirotas, un tādēļ mums jāzin, ka sievietes, kuras tagad studē, ir gluži kas cits nekā tās sievietes, kuras toreiz tikai gribēja studēt. (Aspazija 1988a, 463–465)

Bernes latviešu “studentienes” atbild ar pretrakstu “Aspazija studējošo latviešu sievietišu apsūdzētājas lomā”, rādot savu neizpratni par Aspazijas rūgtumu un netaktiskajiem pārmetumiem:

Arī A. bailīgajos laikmetos studēja – kā jau minēts – dažas latvietes. Tikai A. nē. Mēs nebūt nenicinām A. tālab, ka tā nav studējuse, tāpat kā mēs nenicinām citus nestudētus ļaudis. Bet cilvēku tikai tālab vien cienīt, ka tas nav studējis – to arī mēs nevaram. Mēs šeit nerunāsim par kavēkļiem, kas A. atturēja no studijām, bet mums jāatzīst, ka tas ir maziski izlaist savas dusmas par neizdošanos tādā veidā pie tām, kurām ir vairāk laimes savu nodomu realizēt. (Mājas Viesis, 1909, 387)

Gan ar šo aizrādījumu, gan visdrīzāk arī ar Raiņa studējošās māsas Doras Pliekšānes kā izcila izņēmuma piesaukšanu, bernietes Aspazijā radīja aizvainojumu, kas rezultējās vēl vienā pretraktā “Atbilde protestējošām bernietēm”, kur emocionāli izvērsti Aspazijas mērķi raizēties par latviešu studējošo sieviešu aizplūšanu no savas zemes. Tajā atklājas arī kāda nianse, kas nav vispārzināma un populāra, apcerot Aspaziju. Ar acīmredzamu pārākumu Aspazija raksta:

*Es gan tagad drīkstu par sevi sacīt, ka man tautā kā dzejnieci jau ir kaut cik pazīstams vārds (tiklīdz arī bernietes nevar noliegt citu spriedumus, kaut gan tās tos šīnī ziņā tura par aprobežotiem cilvēkiem), tomēr, ja man priekš tiem pašiem divdesmit gadiem kāds būtu ļāvis izvēlēties starp zinātni un dzeju, tad es, bez šaubām, tomēr būtu izvēlējusies pirmo. **Zinātne bija manas jaunās, eksaltētās dvēseles augstākais ideāls un mērķis pats par sevi, bez tā prātīgā berniešu nolūka nodibināt caur to vēlāk ienesīgu praksi [...].** (Aspazija 1988a, 471) [Autores izcēlums. – E. E.-K.]*

Lai izprastu Aspazijas sasaisti ar Jaunās sievietes paštēlu un recepciju sabiedrībā, jālūkojas gan uz pašu Aspaziju kā Jauno sievieti, īpaši izceļot viņas alkas pēc universitātes izglītības, kuras viņa nekad nepiepildīja, gan uz viņas daiļradi, kur ienāk spēcīgs Jaunās sievietes aizmetnis, kaut diemžēl nesasniedzot izaugsmi un tādējādi pilnībā neierakstoties šajā tēlā.

Pārmaiņas ārējā izskatā

Iedziļinoties Jaunās sievietes būtībā un mēģinot rast paralēles latviešu sieviešu sabiedrībā, varam novērot nelielu aizkavētību Jaunās sievietes pilnīga tēla producēšanā, tomēr spilgtas iezīmes sastopamas jau 19. gadsimta 80./90. gados. Aplūkojot tolaik latviešu periodikā publicēto bagātīgo rakstu klāstu, ikviens autors atzīst, ka nepieciešams runāt par tā saukto “sieviešu jautājumu”: viens taisnojas, ka visās Eiropas zemēs runā, tātad arī šeit jārunā, cits savukārt vēlas, lai latviešu zeltene akli neskrien līdzī jaunajām vēsmām, tāpēc prātīgi jāizklāsta emancipācijas idejas un jākonstatē esošais stāvoklis latviešu sabiedrībā. Gan “sieviešu jautājumu”, gan izmaiņas sievietes izskatā skar arī Augusts Deglavs apcerē par sieviešu emancipācijas aizsākumiem Latvijā 19. gadsimta 90. gados, par to laiku piedāvājot šādu redzējumu:

Sievietei ir tāda sajūta, ka vīrietim tīri netaisnā kārtā par viņu lielākas priekštiesības. Šī sajūta kopā ar to, ko tā teorijā par sieviešu emancipāciju dzirdējusi, rada viņas pirmo lozungu. Tā sauc uz cīņu pret vīriešu pārākumu. Viņa grib būt vīrietim līdzīga

cilvēkos, negrib būt vairs tas "cēlais", vārīgais radījums, negrib būt vairs tikai rotaļu lietīņa vīriešu rokās. Tādēļ tad arī latviešu pirmās emancipētās sievietes apģērbs un ārējās pazīmes ir tādas, kas mazina izšķirību starp viņu un vīrieti. Viņa atmeta savas zeltainās cirtas jeb – prozaiski izsakoties – bizes, nocirpa savus matus vai nu līdz pusei un valkāja tos vaļēji pāri par pleciem vai arī gluži īsus kā puikas. Viņa valkāja krāgu un šlīpsi, vislabāk sarkanu, nēsāja pansneju vai brilli, ne trūcīgu acu pēc, bet lai "gudri" izskatītos. Tamlīdz viņa centās piesavināties vīriešu ieskatos, viņu prasībās, tikumos un netikumos. Sastapa arī nereti tādu īsi apcirptu briļlotu sievieti ar papirosu mutē, redzēja viņu vīriešu sabiedrībā metam līdzīgu savu "alus kausu". Viņa darīja visu, lai tikai viņu neturētu par sentimentālu un salkanu. (Deglavs 1914, 27)

Vācu un salīdzināmās literatūras profesore Geila Finnija (*Gail Finney*), sniedzot īsu aprakstu par šo tipāžu, uzsver, ka Jaunā sieviete parasti ciena pašrealizāciju un neatkarību, nevis pašuzpurēšanos stereotipiski sievišķīgam ideālam; viņa tic juridiskai un seksuālai līdztiesībai; bieži un pat labprātāk paliek bez precībām, jo ir grūti apvienot šādu vienlīdzību ar laulību; ir atvērtāka pret savu seksualitāti nekā "vecā sieviete"; ir labi izglītota un daudz lasījusi; viņai ir darbs; viņa ir atlētiska vai citādi fiziski spēcīga un attiecīgi ciena ērtas drēbes (dažreiz no vīriešu garderobes) pretēji tradicionālajiem sieviešu apģērbiem, kas bieži saistās ar diskomfortu. (Finney 1991) Tā nav sakritība, ka Jaunā sieviete un dendijs bija modes noteicēji vienā un tajā pašā laikā. Tāpat kā Jaunā sieviete grauj tradicionālos uzskatus par sievišķīgo, tāpat arī dendijs apdraudēja akceptētos vīrišķības pamatpostulātus. Šādas krasas izmaiņas uzvedībā izraisīja sašutumu, uzsvēra vīriešu feminizāciju un iezīmēja aizvien vīrišķāku raksturu sievietēm. Jaunā sieviete bija reakcija uz senajiem priekšstatiem par sievišķību un sieviešu sociālo sfēru. Šī reakcija ironiskā kārtā dzima no reformām, kas bija paredzētas, lai vēl vairāk atbrīvotu vīrieti. Ar obligāto skološanos 19. gadsimta 70./80. gados daļā Eiropas un ASV gan zēniem, gan meitenēm tika dota vismaz pamatizglītība. Tā ļāva viņiem atrast darbu, kas nebija lemts viņu vecāku paaudzei. No tā laika strādājošās meitenes/sievietes izauga Jaunā sieviete (jeb Gibsona meitene (*Gibson girl*), kā viņu raksturoja ASV), kuru personificēja vīrišķāks apģērbs (kreklblūze, gara stīva apkakle, kaklasaite un pieguļoši svārki), iespējams, viņa pat brauca ar velosipēdu skandalozajās sieviešu sporta biksēs. Sievietes iekļaušanās dažādās profesijās, mākslā un aktīvos atpūtas veidos nereti pieprasīja izmaiņas arī garderobē, piemēram, valkāt bikses, lai atvieglotu konkrēto darbību. Daudzas sievietes pilnībā mainīja garderobi; dažām tas bija apzināts sievišķīguma noraidījums, bet citām – vienkārši veids, kā brīvāk pārvietoties. (Bratton 1992) Lai arī šīs izmaiņas īsti nav saistāmas ar Aspazijas paštēlu, kas arvien bijis konservatīvi sievišķīgs un bez ārējiem Jaunās sievietes protestiem, tomēr

laikmeta kontekstā, kad jau 1901. gadā latviešu presē parādās pirmās reklāmas ar sievietēm uz velosipēdiem un modes lapās ieteikumi bikšusvārku šūšanai, arī garderobes nianse iederas emancipācijas izplatībā Latvijā.

Laulības kā izvēle

Jaunās sievietes nebija apmierinātas ar savu eksistenci kā “liekās sievietes” – tā viņas raksturoja vadošā prese, uzsverot šo “sieviešu problēmu” – ko darīt ar pieaugošo sieviešu skaitu, kas nekad neapprecēsies? Tas izraisīja apjukumu jautājumā par sieviešu dzimuma lomu un noveda pie ievērojamām debatēm par to, vai sievietes dabas uzdevums ir vienkārši dzemdēt, vai arī sievietēm vajadzētu izmantot to pašu izvēles iespēju, kas ir vīriešiem (te vietā atcerēties identisko Aspazijas domu par izvēles iespējām sievietēm, ko viņa piemin vairākos rakstos). Būtiski arī, ka Jaunā sievietē piešķir aizvien lielāku vērtību attiecībām ar citām sievietēm. (Šis jaunais uzsvars uz sieviešu solidaritāti veidoja paralēles ar faktisko sieviešu klubu rašanos.) Medijos parādījās pretreakcija ar tādiem virsrakstiem kā, piemēram, “kļiedzošā māsu radniecība (*shrieking sisterhood*)”. (Richardson 2006; Thompson, 1999) Šādā aspektā uzlūkojamas arī Aspazijas un Ivandes Kaijas attiecības, kur Ivande Kaija Aspaziju dēvēja par māsu un viņām saskanēja ne tikai literārā gaume, bet arī uzskati par sievietes tiesībām un laulībām. Galu galā, Jaunā sievietē, apstrīdēta un biedināta ar draudiem, satricināja priekšstatus par sievietēm atbilstošu dzimuma lomu. Kā reakcija uz tradicionālās sieviešu lomas apdraudējumu pār šo “emancipēto sieviešu” galvām izlija daudz satīras gan daiļliteratūrā, gan teātrī, karikatūrās un laikrakstos. 19. gadsimta 90. gados Jaunās sievietes kariķētais tēls kā tekstualizēts sociālās nekārtības simbols kļuva par dominējošo reprezentācijas veidu, izsmiekla objektu jeb stereotipisko “zilzeķi”.

1894. gadā latviešu laikrakstu viens no skaļākiem pārrunu tematiem ir tieši sievietes “godīgums”. Anonīmi un neanonīmi autori presē par “sieviešu dzimuma ideālu” izceļ lauksaimnieci, kura māk

saprātīgi rīkoties laidarā, dārzā, ķēķī, istabā un satiksmē ar citiem cilvēkiem; viņai vajaga būt labai lopu kopējai, dārzniecei, ķēķī un saprātīgai sievai, kas māk visur rīkoties, kas, mājas saimniecības darbus strādādama, nepiemirst arī pati sevi un savas istabas glīti uzkopt, kurai sirds silti pukst priekš visiem krietniem darbiem, kas vīram ne tikvien uzticams palīgs mājas dzīvē, bet arī gaišu prātu apdāvināts padoma devējs [...]. (Graudiņš 1894)

Kā to precīzi kopsavelk Saulcerīte Viese:

ka sievietē varētu būt ierēdne, sabiedriska darbiniece un pati sev pelnīt maizi, "ja liktenis viņai nav lēmis" vadīt šo izcilo vīra saimniecību, — tas emancipācijas apkārotājiem neienāk ne prātā. Ja nu sievietes tiecas vēl "pēc kaut kā augstāka", tad viņām ieteic — pēc saimniecības darbu pabeigšanas —, "lai piekopj kādu daili — viena muzicē, otra zīmē" utt. (Viese 1988, 6)

Arī Aspazija 1894./1895. gadā iesaistās diskusijā referātos "Tikumības jautājums lugā "Zaudētas tiesības" un "F. K. kungs un emancipācija". Fricis Kārklavals, būdams laikraksta "Baltijas Vēstnesis" redkolēģijas loceklis, polemizēja ar jaunstrāvnieku laikrakstu "Dienas Lapa", paužot uzskatus, ka emancipācija ir izvēršanās no sievietības, sievietes attīstība esot karošana pret dabu utt.

Aspazijas pretraktā F. K. rakstam vēlos izcelt emocionāli precīzu ironisku piezīmi:

Jautājums, vai latviešu sievietei vajaga emancipācijas, ir tikpat daudz kā jautājums, vai latviešu sievietei vajag ēst. (Aspazija 1988a, 458)

Aspazija protestē:

Es jau aizrādiju, ka mūsu tagadējais emancipācijas jautājums neattiecas tikai uz gara attīstību vien, bet uz vispārēju ekonomisku apstākļu pārabošanu. Cik mūsu jaunavām nav jāklīst ārā no tēva mājas un jācinās pēc maizes kumosa — un te nāk F. K. un sprediķo savu svaidīto morāli, ka sievietes vienīgais uzdevums esot milēt un kopt ģimeni. Bet cik sievietes tad nu tiek pie šī vienīgā uzdevuma izpildīšanas, kad lielākā puse nemaz netop apprecētas, kad viņām šī apgādāšanas iestāde aizslēgta un viņām jāmeklē patstāvīgs darbs, lai nemirtu badā? Ja nu F. K. šīs "neizdevušās" sievietes, kuras, pēc viņa domām, neizpilda savu "vienīgo uzdevumu", grib glābt, tad tam jāgādā, ka viņas dabū apprecēties, un, tā kā mūsu apstākļi tādi, ka nākamībā arvien mazāk spēs dabūt vīru, tādēļ ka pēdējais nespēs sievu uzturēt, tad F. K. kgm būs jāuzņemas diezgan grūts veikals — jādibina tautisks pretemancipācijas precību kantoris. (Turpat, 458–459)

Aspazijas uzskati par vienlīdzību galvenokārt aizkaitināja ne jau ar centieniem pierādīt un pieprasīt vienādas izglītības un garīgās izaugsmes iespējas, bet gan skarot tikumības jautājumu un sievietes brīvu izvēli attiecībā pret laulības un pirmslaulības dzīvi. Iespējams, balstoties pašas pieredzē, Aspazija jautā:

Kādēļ vīrietis drikst visu un sievietē nekā? Kādēļ tā tiek nosodīta, kad tā tikai drusku pārskatījusēs un to varbūt aiz tās vēl ieteiktās dzīves nepazīšanas vai spiesta no bada un trūkuma? Un kādēļ tai visi ceļi tiek aizšķēršļoti, kad tā grib atpakaļ tikt dzīvē?

un pati arī dod savu viedokli, kas pēcāk daudz iztīrāts:

Es neprasu, lai sievietēm arī būtu atļauja uz netikumību, tādēļ ka vīrietis ir netikumīgs, bet es prasu, lai tie abi vienādi būtu tikumīgi. Ja vīrietis no savas nākamās dzīvesbiedrenes prasa, lai tā būtu nevainīga un neaizskarta, tad tai tiesības taisni no viņa to pašu prasīt. Ja tie mūs tiesā, tad mēs tiesāsim arī viņus. Šādi sadzīves jautājumi jāizspriež vīrietim kopā ar sievieti, un, lai pēdējā to spētu, tad tai jābūt vienlīdzīgi attīstītai dzīves uzskatu ziņā un vienlīdzīgi izglītotai prāta spējā, īsi sakot, tai jābūt emancipētai. Mūsu pretinieki laikrakstos apgalvo, ka mums, latviešiem, tādu emancipācijas briesmoņu nemaz neesot, kuras spēj domāt, ka mūsu "puķītes, brūklenītes un liepas meitas" ar visu mierā, ko vien ozoldēli dara, es turpretim esmu pārliecināta, ka taisni mūsu — latviešu jaunavas ir garīgā ziņā bagāti apdāvinātas, ka tām nepietiek ar to [...]. (Aspazija 1986b, 543)

Arī Ivande Kaija atklāti pauda, ka mīla, ko sabiedrībā mēdz saukt par iedzimto grēku, nav nekāds grēks un protestēja pret to, ka vīrieši sievietes ļaunanos mīlestībai ārpus laulības bargi nosoda, kamēr paši savu seksuālo dzīvi pirms un ārpus laulības attaisno. Turpretim tradicionālā laulība bez mīlestības ir noziegums un jūgs:

Mīlestība jāatzīst kā faktors pats par sevi, kas ikreiz nav vedams sakarā ar laulību. Ar to es nebūt nesaku, ka laulība būtu jāārda. Turpretim, tā jāskaidro, jāpaceļ pienācīgā tikumiskā augstumā. (Kaija 1931,182)

Kaija vīrietim un sievietei izvirzīja vienādas tikumiskās prasības un piešķīra vienādas brīvības. (Lipša 2013, 62)

1902. gadā "Pēterburgas Avīžu Literārajā Pielikumā" pret Aspaziju ļoti skarbi un ironiski vērsies Alfrēds Saliņš, aplūkojot un tendenciozi pārstāstot viņas drāmas "Neaizsniegts mērķis" un "Zaudētas tiesības", kā arī noveli "Cīņa par nākamību". Saliņš secinājis, ka Aspazija neatzīst laulībā bērnus, jo *mīlestība, laulība utt. taču nepastāv, pēc Aspazijas, bērnu dēļ, bet ir tā puslīdz paši savs mērķis. Tātad laulība pastāv tik abu laulāto pašu patikšanas pēc*. Saliņa klajā nepatika pret Aspazijas uzskatiem radusi pat antropoloģiskas asociācijas ar mežonīgo tautu parašām:

Pēc Aspazijas tagadējās mācības iznāk tā, ka sieviete agrā jaunībā, priekš precēšanās var dzīvot, kā tai patīk. Kad tā apprecējusēs, tad jāmet niķi pie malas. Šai ziņā Aspazijas uzskatus ar dažiem nedaudziem un nesvarīgiem pārgrozījumiem Okeānijas mežoni [...] jau pasteigušies izvest dzīvē. [...] Ja Aspazija aizstāvētu tikai sieviešu izglītību, bet ne to – krišanu, tad jau viņai varētu ar prieku piekrist. Bet Aspazija apgalvo, ka citas, nekritušās sievietes esot gan skaistas, bet muļķīgas; tikai kritušās sievietes varot tikt pie gara gaismas. (Saliņš 1902)

Savdabīgas ir sabiedriskās un literārās tiesas, kas vai nu analizē kādu sabiedrības problēmu, vai konkrētu literāro darbu, vai tikai tā varoni. 1925. gadā laikrakstā "Latvijas Sargs" publicēts atstāsts par sabiedrisku tiesu, ko modernajai sievietei sarīkojusi Cēsu un apkārtnes studējošo biedrība Lielajā Ģildē. Tiesu atklājis notārs Kreicbergs un uzsvēris, ka sievietes-sfinksas mikla vēl nav uzminēta. Kā nākamais apsūdzētājs minēts prokurors V. Eglīts, kurš

pēc gara filozofiski-vēsturiska ievada asi uzbrūk modernai sievietei un uzsver, ka emancipētā sieviete, lai izkarotu sev vīriešiem līdztiesisku stāvokli sabiedrībā, līdz ar to atsakās no saviem tiešiem sievietes-mātes pienākumiem. Piem., visas Aspazijas drāmu varones savās egoistiskās un dēmoniskās tieksmēs nedomā vairs par ģimenes dzīves labklājības vairošanu. Ar mazu ilustrāciju rāda, kā Aspazijas dzimtā pagastā – Zaļeniekos priekš kara pastāvējušas 73 saimniecības, kurās tikai 3 sievietes bijušas precētas. (P. T. 1925)

Kā piezīme šeit noder arī pašas Aspazijas mūža nogalē paustā atziņa, ka, nelūkojoties uz kaislīgu mīlestību un kopīgiem garīgiem centieniem ar Raini, viņiem vajadzēja palikt draugiem un nevajadzēja doties laulībā,⁶³ kura, kā pierāda gan Raiņa vispārīgi misogīnie (sievieti nīstošie) uzskati, kas lasāmi viņa vēstulēs, gan dažādās krīzes abu dzejnieku attiecībās dažādos laikposmos, nav uzlūkojama par abpusēji piepildītu un apmierinošu modeli, vairāk konkrētas politvēsturiskās situācijas konstruētu.

Tomēr daudziem noliedzējiem, ieskaitot ārstus vīriešus, politiķus un pat modernisma rakstniekus, Jaunā sieviete un "vīrišķā lesbiete" bija gandrīz sinonīmi, kas simbolizē "postu un pasaules sajukumu". Sievišķības trūkums tika uzskatīts par bioloģisku draudu cilvēcei. Daudzi (ieskaitot Zigmundu Freidu) uzskatīja, ka dzimumu nosaka bioloģija un ka sievietēm paredzēts būt sievām un mātēm; jebkuri citādi mēģinājumi bija "nenormāli", "psihiski", vai "kropļīgi/nedabiski". Tāpat tika uzskatīts, ka sieviešu smadzeņu attīstība izraisa dzemdes atrofiju. (Pykett 1999, 140) Tādējādi radās epitets "savvaļas sieviete" kā agresīva, traucējoša, nemierīga, dumpīga pret autoritātēm un tirāniska pret tiem, kurus viņa var savaldīt. Brems Deijkstra (*Bram Dijkstra*), analizējot sievišķos ideālus un perversijas gadsimtu mijā, īpaši runā par misogīnajām reprezentācijām. Līdzīgi kā *femme fatale*, Jaunā sieviete noliedz tradicionālo sievietes lomu, savā veidā izpostot laulības un ģimenes institūcijas

⁶³ Būtiska ir Aspazijas vēlāk rakstīta piezīme 1894. gada 18. (30.) maija Raiņa vēstulei, kad "viss ir it kā brīnum jauks sapnis": *Manas domas bij tās, ka tādiem cilvēkiem kā mums ar Raini labāk vajadzēja palikt tikai draugiem, bet ne laulātiem draugiem. Bet dzīves apstākļi tomēr piespieda rīkoties citādi. Raini arestēja, un viņu nu vajadzēja glābt. Tagad sākās tā lielā mīla, kas līdzīga mātes mīlai un kas prasa uzpurēšanu un sevis ziedošanu. (Aspazija et. al. 1937, 34)*

tradicionālos pamatus. Viņa biedē un reizē fascinē. Principā šajā laikā varam runāt par dubulto sievietes būtību, jo sieviete iemiesoja gan vilinājumu, gan briesmas, visu, pēc kā vīrietis var ilgoties, bet arī visu biedējošo. Tiek uzskatīts, ka *femme fatale* ir Jaunās sievietes misogīnais attēlojums, kaut arī starp sievietēm rakstniecēm un māksliniecēm šis *femme fatale* tēls ir bijis iedvesmojošs, ko spilgti var redzēt arī Aspazijas lugās.

Jaunā sieviete daiļliteratūrā

Jaunā sieviete kā sociāla parādība radīja daiļliteratūras žanru, kas bija populārs starp 1880. un 1930. gadu. “Jaunās sievietes daiļliteratūra” sasaucās ar cerībām, ko loloja Jaunā sieviete kā reāla persona. Žanrs izpaužas vairākos veidos – no gaišas romantikas līdz didaktikai. Daži pētnieki uzskata, ka vēlīnajos 90. gados Jaunā sieviete pamet reālo pasauli un kopā ar visu sieviešu jautājumu kļūst par strikti literāru lietu, kam gan īsti nevar pievienoties. Sievietes jautājumi un pretrunas atrada vietu tā perioda daiļliteratūrā, kas ātri tika nodēvēta par “Jaunās sievietes daiļliteratūru.” Dramaturgi, piemēram, Henriks Ibsens un Arturs Vings Pinero (*Arthur Wing Pinero*) rakstīja populāras lugas, kas atklāja tādas modernās tēmas kā veneriskās slimības, prostitūcija, laulības loma sabiedrības acīs, bet rakstnieces, piemēram, Enija Sofija Korija (*Annie Sophie Cory*), kas rakstīja ar pseidonīmu Viktorija Krosa (*Victoria Cross*), Sāra Granda, Mona Kērda (*Mona Caird*), Džordža Egertona (*George Egerton*), Ella Dārsija (*Ella D'Arcy*) un Ella Hepvorta Diksone (*Ella Hepworth Dixon*) aprakstīja Jaunās sievietes dienas un nedienas, tādējādi dodot tai **balsi**, kas ir arī Aspazijas primārais mērķis un nopelns viņas drāmās.

Jaunā sieviete pārbīdīja vīriešu sabiedrības nospraustās robežas, jo īpaši tas redzams Henrika Ibsena lugās. Norvēģu dramaturgs atbalstīja lielāku sieviešu rīcības brīvību un izteica šo pārliecību savās lugās. Piezīmēs par “Leļļu namu” viņš apgalvoja, ka sieviete nevar būt viņa pati mūsdienu sabiedrībā, jo tā ir tikai un vienīgi vīriešu sabiedrība, kurā valda vīriešu izstrādāti likumi un advokāti un tiesneši no vīrieša viedokļa nolemj, kāda ir sievišķīga rīcība. Ibsena laikabiedri saistīja viņa personīgos uzskatus un daiļradi ar Jaunās sievietes konceptualizāciju un sieviešu tiesībām. 1898. gadā Norvēģijas Sieviešu tiesību līga pat rīkoja banketu par godu Ibsenam un sieviešu tiesību atbalstam. Par to, cik lielā mērā Ibsena idejas tika identificētas ar šo Jauno sieviešu jautājumu, liecina arī angļu esejista un parodista Maksa Bīrboma (*Max Beerholm*) asprātīgais, kaut pārspīlētais, Atēnas piedzimšanu parodējošais

paziņojums, ka *Jaunā sieviete, pilnībā bruņota, radās no Ibsena smadzenēm.* (Barstow 2001, 397)

Likumsakarīgi, ka Aspazijai Ibsena drāmas bija tuvas, viņa tās analizējusi un bieži pieminējusi. Īpaši izceļams “literārisks atskats” par Ibsena “Noru” 1899. gadā, kur Aspazija uzsver, ka Noras nemiers radies, mīlestībā uz vīru meklējot savas pašas vērtību un cenšoties sevi papildināt, lai *vīrs ar viņu vairāk par ko ieskatītu nekā par “našķu kaķīti”, kuru apmierina ar saldumiem.* (Aspazija 1986b, 560) Aspazija akcentē Ibsena domu, ka no sievietes *nāk tā pestīšana un uzlec rīta zvaigzne* (Turpat), izvirzot pieņēmumu, ka

īstenībā visa emancipācijas ideja ir radusies caur vīrieti, un tas izskaidrojams caur apstākļiem. Vīrietis ir aktīvā puse, kurš cenšas un nodarbojas uz ārieni, kamēr sieviete mīl mierā baudīt. Tādēļ vīrietim, kā lietas līdz šim sastāv, ir daudz tikumu un īpašību, bet sievietei tikai viena. Viņa var būt tik pilnīga, tik brīnišķīgi skanēt kā Paganīni vijole, bet viņa ir stīgota tikai ar vienu stīgu. Ja vīrietis krīt, tad viņam paliek vēl daudz kas pāri, bet, ja sieviete krīt, tad – tā pazaudē visu. (Turpat, 560–561)

Par Ibsena ietekmi uz Aspazijas daiļradi aizrādījis gan Viktors Eglītis savos priekšlasījumos (Eglītis 1918), gan Edvards Vulfs pēc Ibsena nāves 1906. gadā:

Ja vispārīgi Ibsens ir darījis kādu iespaidu uz latviešu literatūru, tad ļoti mazā mērā. Varbūt pāris Aspazijas lugās parādās viņš. [...] Priekš Ibsena vēl bija latviešiem par agru. To pierādīja arī pavisāmā sieviešu emancipācijas kustība. (Vulfs 1906)

1913. gadā laikrakstā “Tagadne” parādās lektoru saraksts, kur īpašu uzmanību izpelnās J. Daniševskis ar lekciju (ciklu) “Jaunā sieviete latviešu literatūrā un dzīvē”. Izklāstīts arī aptuvenais saturs:

a) īss vecās sievietes tēlojums (Deglava “Zeltenīte”; Upīša “Sieviete”); b) Jaunā sieviete Aspazijas drāmās; A. Upīša romānos un drāmās; A. Švābes stāstos; Ivandes Kaijas romānā; c) Jaunās sievietes raksturs, cik tālu tas tēlots minētos darbos; d) Jaunā sieviete – ģimenē, sabiedrībā un darbā. (Lektoru saraksts 1913)

Atzīstami, ka lekcijas pārstāsts ļoti drīz publicēts laikrakstā “Jaunais Ceļš”, sākot ar autora uzstādījumu:

Ka sieviete negrib vairs būt tikai ķēkša un istabas kalpone un atrasties zem citu aizbildniecības, bet kļūt patstāvīga un brīva, to tēlojuši daudzi latviešu rakstnieki savos stāstos, romānos un dramās. (Daniševskis 1914)

Autors salīdzina A. Upīša “Sievietes” varones Elzas nespēju uzsākt jaunu dzīvi (jo nav psiholoģiski gatava pārāugt vecās tradīcijas, bet arī atgriezties iepriekšējā dzīvē viņa nevar) ar Aspazijas pirmajām Jaunajām sievietēm

drāmā “Vaidelote” – Asju un Mirdzu. Uzskatīdams, ka Mirdza vēl daļēji pie-skaitāma vecā tipa sievietēm, jo *pate nespēj nokratīt šo beztiesīgo, verdzības stā-vokli; – viņa neredz no tā izejas. Un viņa cerē, gaida, ilgojas, ka nāks kāds, kas viņu atpestīs. Bet nenāk neviens – un viņa glābiņu redz nāvē.* (Turpat) Savukārt Liesma “Raganā” un Guna “Sidraba šķidrautā”, autoraprāt, jau ir daudz spē-cīgākas, jo tiecas pēc noteiktas brīvības, cenšas nokratīt veco, kaut *jauno vēl neapzinās. Un tā viņas kļūst par nebēdri meiteni. Viņas neapzinās vēl jaunās dzī-ves normas, bet dzīvo kā taurenītis, ko dzīves straume pamazām velk uz atvaru.* (Turpat) Zeltītes uzsāko protestu turpina Velta “Zaudētajās tiesībās”, vēršo-ties pret savu tēvu un vīru, tātad patriarhāta galvenajiem reprezentētājiem, bet, kā bilst Daniševskis, *viņas protests ir tās pašas vecās sievietes paņēmiens: viņa aiziet no vīra un dzīvo pie cita.* (Turpat) Un beigās pret varoni nostājas vīrs, tēvs un likums. Savukārt Laima “Atriebējā” piedzīvo vēl ceturto faktoru – “pagātnes atmiņu varu”, jo, izstāstīdama godīgi Strautiņam savu pagātņi, viņa to saņem kā pret sevi vērstu ieroci no šī paša vīrieša, kurš izturējies ar izpratni pret faktu, ka viņa vairs nav nevainīga. Kā precīzi atzīmē autors: *Visas jaunās sievietes mirst, bet viņu nāve ir protests. Viņas iztīra gaisu citām, kas nāks, kas tur-pinās viņu iesāktu darbu.* (Turpat) Likumsakarīgi, ka Daniševskis piesauc arī Ivandes Kaijas romānu “Iedzimtais grēks” (1913), kur varone jau brīva. Vecās sievietes atblāzma viņā pavīd, autoraprāt, vien tad, kad, gulēdama ar savu mīļāko, iedomājas par bērna ieņemšanas iespējamību. Autors konstatējis, ka Jaunā sievietē tiecas pēc abstraktām brīvībām, bet dzīvē, sadurdamās ar visā-dām nebūšanām, viņa cieš... Tomēr arī attīsta jaunas gara īpašības.

Tā kā Jaunās sievietes literatūra kā žanrs attīstījās cauri 90. gadiem un pašā 20. gadsimta sākumā, varones lielākoties bija jauneklīgas, veselīgas, pie-vilcīgas un itin bieži no vidusskīras. Viņas pārkāpj sociālās normas, jo īpaši attiecībā uz seksualitāti, kā arī sievietes lomu laulībā un ģimenē. Sižeti bieži ietver sociālo un seksuālo neapmierinātību un atmodu. Daudzkārt varone ir nolemta faktiskai vai metaforiskai pašnāvībai kā “sodam” par viņas pārdro-šību, mēģinot pārkāpt sociālās robežas. Jaunās sievietes *bieži cieš no histērijas vai piedzīvo kādus citus nervu traucējumus, fiziskas slimības vai pat nāvi, bieži tā ir pašnāvība, viņas nelaimīgais gals atspoguļo to, ka sabiedrība vienkārši vēl nebija gatava pieņemt viņas jauno veidolu.* (Finney 1989, 195–196) Tieši tā, kā tas notiek ar “Zaudēto tiesību” Laimu, “Neaizsniegta mērķa” Veltu un vēl citām Aspazijas varonēm. Polemiskā literatūra vairāk rezonē ar ikdienas sie-vietes esamību, ietverot nopietnus un didaktiskus diskursus par vēlēšanu tiesī-bām, darba apstākļiem, izglītības un karjeras iespējām, laulību un mātes lomu. Lielākā daļa diskusiju par Jaunās sievietes daiļliteratūras konvencijām nāk no

Lielbritānijas un ASV, centrējoties uz sievieti, kas izaugusi Eiropas tradīcijās. Komerciālā daiļliteratūra ir vieglāka, tajā vairāk romantikas elementu, un varone, kaut emancipēta un ietiepīga, ir jauneklīga un skaista.

Būtiski, ka Daniševskis ierindo Aspazijas varones Jauno sieviešu tēlu galerijā un kopumā ir viens no pirmajiem, kurš runā par Jaunās sievietes aspektu saistībā ar latviešu literatūru, salīdzinot ar izpratni par “vecu sievieti”. Saisītībā ar Jauno sievieti kā Aspazijas izpratnē svarīgu konceptu jāpiemin arī kāds daudz vēlāks Aspazijas darba iestudējums ārpus Latvijas – Anglijā. Režisore Baņuta Rubesa 1982. gadā ar savu ansambli, kura pamatā bija nelatviešu izcelsmes aktieri, iestudēja Aspazijas “Sidraba šķidrauta”. Iestudējums tapa kolektīvi, tātad visi piedalījās režijā, spēlē, administrācijā, nešķirojot aktierus un tehniskos darbiniekus. “Sidraba šķidrauta” pirmās izrādes notika 1982. gada maijā, iekļaujoties WOMEN LIVE svētku, kuri izcēla sieviešu līdzdalību skatuves mākslā visā Anglijā, programmā. Pēc tam sekoja tūre pa Eiropu. Trimdas kultūras žurnāla “Zari” redaktore uzdeva visiem astoņiem ansambļa dalībniekiem jautājumus. Starp atbildēm šī pētījuma kontekstā īpaši interesanta ir Nila Bārtleta (*Neil Bartlett*) atbilde, kur viņš kā citas kultūras pārstāvis, ieinteresējies par Aspaziju, atzīst:

Jā, es labprāt gribētu uzzināt kaut ko vairāk par Aspaziju. Vēlētos izlasīt vēl citas viņas lugas. Cik stipri viņu bija ietekmējusi simbolistu un “jaunās sievietes” drāmas virziens tai laikā? Vai viņas dramatiskā daiļrade tika uztverta kā visai tautai domāta jeb tikai izlases teātra publikai? Kā tā sasaistāma ar viņas sociālismu? Vai sevišķi lielā tuvība starp “Sidraba šķidrauta” tēliem un 1905. gada notikumiem bija likumsakarīga jeb nejauša? Kāda vieta literatūrā pieder Aspazijai tagad? Vai viņu uzlūko par klasiķi (kas britu kultūrā nozīmē kulturāli konservatīvu) jeb par radikālu? Vai viņu vērtē par feministi, cīnītāju par sieviešu emancipāciju? Par sociālisti? Kāds bija sieviešu kustības liktenis Latvijā pēc Aspazijas un pēc 1905. gada? (Rūķe-Draviņa 1983, 105)

Šie ir jautājumi, kas joprojām rosina uz diskusiju un pētniecību, uz ko arī Raiņa un Aspazijas 150. jubilejas gads rosinājis, un uzsāktā paplašinātā pētniecība turpināsies vairākos plašākos un individuālos pētnieciskos projektos.

Var pievienoties politikas vēsturnieces Kerolas Petmenas (*Carol Pateman*) vērojumam, ka sievietes tradicionāli uztvertas kā sajukuma radītājas, potenciālas maskulīno robežu ārdītājas. (Pateman 1989) Arī gadsimtu mijas un sieviešu rakstības pētniece Eleina Šovaltere (*Elaine Showalter*) precīzi raksturojusi, ka sieviešu sociālā un/vai kultūras marginalitāte novieto viņas uz simboliskas kārtības robežlīnijas, kas ir kā robeža starp vīriešiem un haosu, tāpēc viņas var būt arī kā daļa no haosa. Pārsvārā sievietes asociē ar mistiskām

un biedējošām savvaļas zonas apdzīvotājām ārpus patriarhālās kultūras. (Showalter 1990, 8) Sievietes izaicinājums sabiedrības normām bija nedabisks daudzu acīs un tika uzskatīts par ideoloģisku draudu. Daudzos veidos Jaunā sievietē pārstāvēja spriedzi starp veco un jauno. Bija arī daudz pretrunu tam, kā Jaunā sievietē tika uztverta savā laikā. Dažādi kritiķi vienlaikus viņu sauca par ne-sievieti, nesievišķības iemiesojumu un reizē uzsvēra viņas sakāpināto sievišķību. (Pykett 1999, 135–150)

Viedokļi par Jauno sievieti bija neskaitāmi un bieži polarizēti. Jaunās sievietes uzskatītas par brīvām, enerģiskām, neatkarīgām, inteligentām, uz karjeru noskaņotām vai arī par seksuāli izvirtušām, patoloģiskām, vīrišķīgām, smēķējošām, bērnus nīstošām un riteņbraukšanas fanēm. Daļai līdzcilvēku Jaunā sievietē bija daļa no tobrīd aktuālā “sievietes jautājuma” (patriarhālās un modernās sabiedrības diskusijā par tradicionālo sievietes lomu un jaunajām tendencēm) un emancipācijas draudiem plašākā izpratnē. Savukārt citiem viņa pati bija kā atbilde uz šo jautājumu – acīmredzama un kontroversiāla. Svarīgāk, ka tieši Jaunā sievietē meklēja savu vietu tradicionālajās sociālajās hierarhijās. Jaunā sievietē bija arī žanra subjekts daiļliteratūrā. Tā kā Jaunās sievietes koncepts ir daudzšķautņains, par to var runāt kā par sociālu parādību un arī literārā žanra iedvesmotāju. Jaunā sievietē ir tā laika zīme, un, vai nu apbrīnota vai nicināta, viņa kļuva par pārmaiņu ģenerētāju šim un nākamajiem periodiem.

Kopsavēlot jāuzsver, ka Jaunā sievietē bija manifestācija (ne kustība), pazīstama arī kā “sievietes jautājums”, kas aptvēra un palīdzēja domāt un mainīt sievietes būtību un lomu. Ideja par Jauno sievieti pievērsās arī tām sievietēm, kuras atzina un mēģināja pārkāpt patriarhālās sabiedrības veidotās un akceptētās sociālās robežas. Jaunā sievietē ir pateicīgs koncepts Aspazijas personības un agrīno drāmu izpratnei. Gan savā personīgajā dzīvē un sievišķībā, gan savās drāmās Aspazija allaž balansējusi starp *femme fatale* un *femme nouvelle* izpausmēm. Viņas varones pēc nonākšanas konfliktā ar sabiedrības stereotipiem aiziet bojā, nesasniedušas Jaunās sievietes dzīves piepildījumu. Savukārt Aspazija, savas personīgās dzīves pamatproblēmas izteikdama caur lugu varonēm, arī publiskās diskusijās nav noliegusi nepiepildīto sapni par izglītību un neatkarību, un uzsvērusi sievieti degradējošos aspektus laulības institūcijā.